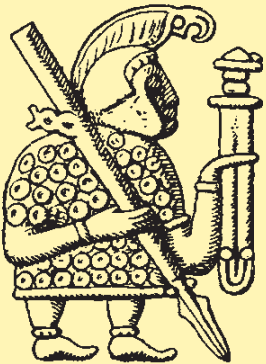

FORN VANNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

2019/3

Utgiven av

Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien i samarbete med Historiska museet.

Fornvännen finns på webben i sin helhet från första årgången och publiceras löpande där med ett halvårs fördröjning: fornvannen.se

Ansvarig utgivare och huvudredaktör

Mats Roslund

Vitterhetsakademien

Box 5622, 114 86 Stockholm

mats.roslund@ark.lu.se

Redaktionssekreterare och mottagare av manuskript

Peter Carelli

Vitterhetsakademien

Box 5622, 114 86 Stockholm

fornvannen@vitterhetsakademien.se

Redaktörer

Herman Bengtsson, herman.bengtsson@upplandsmuseet.se

Christina Fredengren, christina.fredengren@shm.se

Åsa M Larsson, asa.larsson@raa.se

Teknisk redaktör

Kerstin Öström

Grävlingvägen 50

167 56 Bromma

kerstin@vinghasten.se

Prenumeration

Vitterhetsakademien

Box 5622, 114 86 Stockholm

e-post fornvannen@vitterhetsakademien.se

Bankgiro 535-3552

Årsprenumeration i Sverige (4 häften) 200 kronor, lösnummer 60 kronor

Journal of Swedish Antiquarian Research

published by The Royal Academy of Letters, History and Antiquities

Subscription price outside Sweden (four issues) SEK 250:–

Box 5622, SE-114 86 Stockholm, Sweden

FORNVÄNNEN började utges av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien år 1906 och ersatte då *Akademiens Månadsblad* samt *Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift*, som båda tillkommit under 1870-talets första år. Förutom i Sverige finns *Fornvännen* på drygt 350 bibliotek och vetenskapliga institutioner i mer än 40 länder.

Tidskriften är referentgranskad.

FORNVÄNNEN («The Antiquarian») has been published by the Royal Academy of Letters, History and Antiquities since 1906, when it replaced two older journals which had started in the early years of the 1870s. Outside Sweden *Fornvännen* is held by more than 350 libraries and scientific institutions in over 40 countries.

The journal is peer-reviewed.

ISSN 0015-7813

Printed in Sweden by AMO-tryck AB, Solna, 2019

Visst var geaterna gutar!

Svar till Christian Lovén

I föregående häfte av *Fornvännen* har Christian Lovén under rubriken »Var Beowulf gute?» (Lovén 2019) gjort ett debattinlägg med anledning av min bok *Beowulf-kvädet: Den nordiska bakgrunden* (Gräslund 2018). Först Lovéns rubrik. Även om Beowulf blir kung över gutarna har jag aldrig framställt honom som gute eftersom han på manssidan var av sveabörd och nära släkt med sveakungarna. Det är en insikt nödvändig för att förstå berättelsens djup.

Lovén är positiv till min huvudtes, att Beowulf inte kan ha komponerats i England utan ursprungligen måste ha skapats i Norden. Lovéns fråga i rubriken är ändå motiverad, för det är inte oväsentligt var i Norden dikten komponerats eftersom det måste vara ett område som kan förenas med en rimlig arkeologisk, historisk och språkhistorisk hypotes om hur dikten överförts till England. Och då kan det bli svårt med Västergötland. Trots att det inte finns någon forskare som under de senaste 200 åren har lyckats visa på en enda detalj i dikten som pekar ut Västergötland som geaternas hemland, vill Lovén blåsa liv i denna myt. I brist på belägg återstår då att på alla vis ifrågasätta argumenten för Gotland.

Wederas

Lovén börjar med att utlösa en sprängladdning. Under hänvisning till språkhistoriska auktoriteter som Elof Hellquist och Gus Kroonen hävdar han att betydelsen av vädur som bagge är en modern företeelse och att ordet i alla äldre germanska språk i själva verket betyder lamm och därför omöjlig kan ha fungerat som nationell symbol för gutarna (Hellquist 1980; Kroonen 2011). Lovén kan bara ha läst de första raderna hos Hellquist och Kroonen. Båda är nämligen glasklara med att vädur i alla äldre germanska språk, inklusive fornengelska och fornnordiska, betecknar ett vuxet hanfår, en bagge. Det gäller för övrigt också fornsvenska och forngutniska.

Lovéns missuppfattning bottnar i att det ord *uetr med betydelsen »år» som anses höra samman med vädur visar att vädur ursprungligen be-

tytt »åring», »ettåring». Den sakliga innebörden är dock den rakt motsatta än den som Lovén målar upp. Ett hanfår kallas vädur först sedan det blivit könsmoget vid ett års ålder. Termen »åring»/»vädur» markerar alltså hanfårets steg in i vuxenlivet. En vädur är med andra ord inte ett lamm utan en bagge hur mycket än Wulfila till gotiska felöversatt det grekiska ordet för lamm med vädur. Mycket riktigt har ordet vädur i många germanska språk använts i överförd mening för kraftfulla tekniska redskap och apparater som en murbräcka eller en fartygsramm. Bakgrunden är vädurens välkända kamplust och våldsamma sätt att smälla rakt på med sina stenhårda horn.

Lovéns huvudargument mot min slutsats att geaterna är gutar är gripet ur luften. Med detta resultat i ryggen gör Lovén sedan allt för att minimera mina övriga vädurargument, som det om gutarnas medeltida vädurssigill och Snorris skildring av Olav Haraldssons besök på Gotland år 1030, då gutarna vördnadsfullt uppvaktade den norske kungen med tolv vädurar, som uttryckligen omtalas som en förnämare gåva än alla andra dyrbarheter som gavs till Olav. Dessa vädurar kan knappast förstås på annat sätt än som symboliska representanter för öns olika delar, för hela det gutniska folket. På samma sätt förtiger Lovén mina uppgifter om ett dussintal tidigmedeltida dopfuntar i gotländska kyrkor, skulpturalt utrustade med mäktigt behornade vädurhuvuden (Gräslund 2018, s. 68–70).

Vidare hävdar Lovén att stavningen *weder* i dikten visar att ordet inte kan syfta på vädur eftersom detta ord vanligen stavas *wedur* på fornengelska. Lovén har rätt i att min framställning på denna punkt var otillräcklig, då jag har låtit lura mig av att det fornengelska ordet för väder ibland stavas som *wedur*. Men om man som Lovén accepterar att dikten komponerats muntligt i Sverige kan man inte som han gör utgå från ett fornengelskt författarperspektiv. På fornnordiska och fornsvenska skrivs ordet som *vepru* och på det arkaiska östgutniska Lau-målet som vädur. Om dikten som jag menar i huvudsak kompone-

rats på Gotland och överförts muntligt till England via östra Sverige, är det fullt rimligt att ett östskandinaviskt ord för vädur efter 400 år av muntlig och skriftlig tradering och bearbetning på fornengelska av skrivare utan kunskap om vad vädur ursprungligen syftat på till slut återgetts utan otonat läspljud. Lovén blundar också för min argumentation om att dikten troligen överförts till England från kungasätet i Uppsala av en bard som mycket väl kan ha uttalat folknamnet *gutar utan au-diftong*.

wedermearc

Lovén hävdar att det i dikten en gång förekommande uttrycket *wedermearc* omöjligt kan syfta på Gotland eftersom ön inte kan ha markerat en gräns, den troliga grundbetydelsen av ordet *mark*. Här blundar Lovén för min argumentation om att det skogrika Gotland för sjöfarande ofta framstår som en enda stor skogskant och torde ha gjort så än mer i äldre tid. Likaså förtiger han mitt resonemang om att uttrycket *austrmark* i Ynglingatal kan ha syftat på Gotland. Men framförallt förtränger han den välbelagda sekundära betydelsen av suffixet *-mark*, där den ursprungliga innebörden »gräns» övergått till ett självständigt appellativ för ett folks »område» eller »land», med kända exempel som Telemark, Finnmark och Lappmark. Mycket riktigt är det den betydelsen som både Klaeber (1950) och Fulk et al. (2008) ger *wedermearc*, nämligen som *land of the weders*, dvs. »vädurlandet», »vädurars land».

geatas

Enligt min mening i boken torde epitetet *weder* i *wedergeatas* ursprungligen, och då kanske redan under bronsåldern, ha tillkommit för att skilja de på Gotland boende götarna från väst-götar och öst-götar på det svenska fastlandet. Jag anför därför också, med stöd av arbeten av språkhistoriker som Elias Wessén, Thorsten Andersson och Ingemar Olsson, en rad tänkbara sakliga och språkhistoriska argument för att *geatas* trots sitt avljud ursprungligen kan ha syftat på *gutar*. Lovén förkastar alla utan att ens redogöra för dem eller anföra motargument. På samma sätt viftar han utan argument bort Staffan Fridells uppfattning att stavningen *geatas* mycket väl kan spegla en fornengelsk sammanblandning av två liknande

nordiska folkslagsbenämningar varför en språklig argumentation om avljudsväxling i själva verket är obehövlig (Fridell 2018).

Ealond utan

Översättningen av uttrycket *ealond utan* som »ön där ute» var allmän fram till slutet av 1800-talet då föreställningen om geaterna som götar på det svenska fastlandet cementerades. Det krävdes dock en semantiskt vantolkning för att få ekvationen att gå ihop. Innebörden »ön där ute» förblev dock naturlig för Rudolf Wickberg liksom långt senare för Sune Lindqvist och Andreas Haarder (Wickberg 1914; Lindqvist 1958; Haarder 2001). Lovén missförstår fullständigt mitt resonemang om *ealond utan*, vilket går ut på att »ön utanför» är den ö som draken/ormen ser utanför sin håla mot bakgrund av ett blåskimrande hav. Självfallet menar jag inte, som Lovén vill få det till, att odjuret står på det svenska fastlandet och sprutar eld över Gotland.

sæweall

På ett hisnande sätt kopplar Lovén samman den *weall*, som Hrodgars strandvakt rider på när han får syn på Beowulf och hans följe, med *holmclifu* i samma mening (rad 229–234). Men *weall* och *holmclifu* har här inget betydelsesamband. Det texten säger är att strandvakten från sin position på en *weall* har till uppgift att hålla uppsikt över *holmclifu*, klipporna vid havet. Lovén anger felaktigt att jag lokaliserar Heorot till själva Stevns med dess klipprika kust. Men befinner vi oss som jag menar nära Broskov, i det inre av Praestøfjord på Själland, är terrängen mycket flack. Viken är långgrund och det finns inga klippor annat än längst ut vid fjordens inlopp där det egentliga havet tar vid. Detta *weall* kan inte heller betyda mur. Ingen strandvakt med förståndet i behåll patrullerar till häst på en smal och knagglig stenmur, och mycket riktigt översätter inte Collinder och Lindqvist *weall* med mur utan med just »vall» och Wickberg med »strandhöjd». Detta stämmer väl med den plats jag pekat ut där en hög valliknande ås sträcker sig ner mot hamnområdet. Att den lämpar sig att rida på framgår också av benämningen Rytterbakken (Gräslund 2018, s. 228).

Lovén kan knappast ha varit på den plats han

uttalar sig om eller ha studerat den utifrån relevant kartmaterial. Med utgångspunkt från sin feltolkning om klippor och weall argumenterar sedan Lovén för att *sæweall* bakom Beowulfs gård i dikten omöjlig kan syfta på Littorinavallen som jag menar. Själv är denna min tolkning helt i enlighet med det fornengelska språkbruket för ordet i avsnittet om strandvakten.

Lovén blundar likaså för min information om att ortnamn i östra Svealand med vall- som förled inte sällan ligger intill stora rullstensåsar. Vall i denna bemärkelse betraktas visserligen som ett sent låneord till latinets *vallum* men kan lika väl ha kommit in under romersk järnålder/folkvandringstid genom nordbor i romersk militärtjänst där begreppet alltid var högaktuellt, speciellt som ordet vall i denna bemärkelse knyter nära an till ett gammalt germanskt verb **hwelfan*, välva sig, och fornsvenska *hwelfa*, att välva (Hellquist 1929, s. 271). Ordet vall förekommer också i det ålderdomliga gutniska Lau-målet i betydelsen rundad jordvall (Klintberg & Gustavsson 1983).

under beorge

Lovén noterar att Beowulf vid sin avfärd från hemmahamnen befinner sig under *beorge*. Detta beorg tolkar han som »klippa» och menar att det bevisar att Beowulf inte befinner sig vid Bandlundviken på sydöstra Gotland eftersom kusten här är låglänt. Det fornengelska ordet *beorg* kan syfta på praktiskt taget vilken mindre eller större förhöjning i terrängen som helst, såsom en kulle, en gravhög, en hög udde, ibland rent av en klippa. Även i detta fall tycks Lovén sitta fast i ett fornengelskt författarperspektiv. Accepterar man att dikten ursprungligen komponerats i östra Skandinavien är det i första hand ett östskandinaviskt ord som bör efterlysas och i det här fallet ligger det serverat som på fat. Norra stranden av Bandlundviken är visserligen låglänt, men marken stiger och kröns efterhand av den mäktiga Littorinavallen som parallellt med vikens norra sida står fram som en hög och mäktig brant mot havet. Den går sedan gammalt under benämningen *Burgen*, ett gutniskt ord språkligt helt ekvivalent med fornengelska *beorg*. Att *Burgen* varit ett välkänt landmärke framgår av att invånarna i trakten benämns *burgboar* (Klintberg & Gustavsson 1983, s. 80) och att en gård strax nedanför kallas *Bot-*

munds vid Burgen. När Beowulf avseglar »under beorge» är det alltså fullt möjligt att han befinner sig vid Bandlundviken just »nedanför Burgen». Inte heller här torde Lovén ha varit på den plats han så säkert uttalar sig om eller studerat relevant kartmaterial. Det faktum att Littorinavallen har olika namn väster respektive norr om Bandlundviken är helt i sin ordning. I väster är den mjukt välvd och lever väl upp till benämningen vall och i norr står den fram som en tydlig gruskant mot havet som motiverar benämningen beorg.

Hreosnabeorh

Lovén hävdar att jag felaktigt översätter -beorh i *Hreosnabeorh* med »borg» och att ordet på fornengelska betyder berg och att min identifikation med Torsburgen därför inte kan vara riktig. Återigen utgår Lovén från ett missvisande fornengelskt författarperspektiv. I själva verket är det högst troligt att -burg i Torsburgen ursprungligen syftat på just berg, det höga branta kalkberg som borgen är byggd på, Gotlands största och högsta. Men samtidigt är det naturligt att borg och burg i namnbruket betraktats som en funktionell helhet och att Torsburgen i första hand uppfattats som namn på en befästning och inte på ett berg. Det intressanta är då att fornengelska *burh/beorg* betyder just »borg», »befäst plats» (Hall 2000, s. 60–61, 359) sammanhörande med ett proto-germanskt **burg* och att de germanska orden för berg och borg av allt att döma står i avljudsförhållande till varandra (Hellquist 1929, s. 92; Kroonen 2013, s. 85). Mot denna bakgrund ter det sig helt rimligt att ett ursprungligt gutniskt -burg efter ett halvt årtusende av trading i England till slut skrivits ned som -beorh. Men trots att Lovén hävdar att *beorh* i *Hreosnabeorh* inte kan syfta på borg, vill han själv identifiera *Hreosnabeorh* med en fornborg vid Göta älv. Så länge borgen inte ligger på Gotland går det tydligen bra.

Hronesness

Lovén hävdar att förleden *Hron-* är ett fornengelskt ord som betyder val och som inte finns på nordiska språk och därför inte kan syfta på gotländska Rone. Här utgår Lovén åter från ett fornengelskt och inte ett nordiskt perspektiv och förtiger att jag med stöd av ortnamnsforskare som Ingemar Olsson och Lennart Elmevik visat att

det bakom namnet Rone med all sannolikhet ligger ett fornnordiskt och forngutniskt ord, *hraun med betydelsen »stenröse» eller liknande. Det finns inga som helst språkliga hinder att koppla samman kvädets *Hronesnæss* med Rone på sydöstra Gotland. I själva verket utgör *Hronesnæss* tillsammans med *Earnanæss*, *beorg*, *weall*, *Hagnastepar* och *hreosnabeorh* en samling namn och platsbenämningar i kvädet i förunderlig topografisk närhet till den unika furstliga bosättning på sydöstra Gotland som jag pekat ut som gutarnas kungsgård.

Slutord

För att kunna argumentera för att dikten uppkommit i västra Sverige, läser Lovén *Beowulf*-kvädet och min bok om detta verk med starkt färgade glasögon. Jag kan inte se annat än att hans inlägg ytterligare stärker min slutsats att *Beowulf*-kvädets geater var gutar.

Referenser

- Gräslund, B., 2018. *Beowulfkvädet. Den nordiska bakgrunden*. Uppsala.
- Guta Saga. *The History of the Gotlanders*. Peel, C. (ed.). London 1999.
- Haarder, A., 2001. *Sangen om Bjovulf*. 2. udgave. København.
- Hellquist, E., 1929. *Det svenska ordförrådets ålder och ursprung. En översikt*, I. Lund.
- 1980. *Svensk etymologisk ordbok*. 3. uppl., 4. tr. Lund.
- Fulk, R. D., Bjork, R. E. & Niles, J. D. (eds.), 2008. *Klaeber's Beowulf*. Fourth edition. Toronto.
- Klintberg, M. & Gustavsson H., 1983. *Ordbok över Laumålet på Gotland*. Skrifter utgivna genom dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala. Serie D:2. Uppsala.
- Kroonen, G., 2013. *Etymological dictionary of Proto-Germanic*. Leiden/Boston.
- Lindqvist, S., 1958. *Beowulf dissectus. Snitt ur fornkvädet jämte svensk tydning*. Uppsala.
- Lovén C., 2019. Var *Beowulf* gute? *Fornvännen* 114.
- Wickberg, R. M., 1914. *Beowulf. En fornengelsk hjälte-dikt*. Uppsala.

Bo Gräslund
Norra Parkvägen 4 B
SE-756 45 Uppsala
bo.graslund@arkeologi.se